

SEME-ALABA EUSKALDUN ELEANIZTUNEN GURASOENTZAKO PROPOSAMENAK ETA AHOLKUAK

GU BAI GURASO BERRITSUAK

HAUR TXIKIEN KOMUNIKAZIOA ETA LEHEN HITZAK

Paula Kasares

Soziolinguistikan doktorea eta Nafarroako Unibertsitate Publikoko irakaslea

Gizakiok komunikazioa eta hizkuntza ezaugarri berezkoak ditugu, sortzen garen unetik geure bizitzari lotuak eta, bizirauteko ez ezik, ongi bizitzeko ere behar-beharrezkoak zaizkigunak. Hala bada, komunikazioak eta hizkuntzak garrantzi handia dute gure bizitzan hasieratik.

Hasieratik komunikazioa piztea eta laguntzea oso onuragarria da haurrarentzat. Haurren komunikazioari begiratzea haurren zoriontasunari begiratzea da.

Beraz, garrantzitsua da zenbait gauza jakitea:

- Zer nolako komunikazio beharrak dituen umeak.
- Nola susta dezakegun komunikazioa.
- Zein momentutan dagoen hizkuntza ikasteko prozesuan.
- Nola lagun diezaiogun hizkuntza(k) ikasten.

Komunikazio gara

Umeak sortzetik beretik komunikatu nahi du. Haurrak gizakiekin zerikusia duen oro nahiago du: musika baino nahiago, amaren ahotsa; pantaila baino nahiago, aurrez aurreko elkarrekintza; perfumerik goxoen baino nahiago, gurasoen usaia...

Emozioak pizten du komunikazioa

Emozioa da komunikazioaren lehen mekanismoa. Komunikazioa emozioak pizten du. Haurrak sentitzen duenak aditzera eman nahi du, komunikatu nahi du. Hasieran haurrak mugitu, luzatu, hasperen, aharrausi, irri eta negar baizik ez du egiten; eta helduok keinu eta mugimendu horiek interpretatu behar ditugu jakiteko umea gustura dagoen, zerbait behar ote duen. Haurren komunikazio seinaleak "irakurtzen" ikasten dugu eta prozesu horretan hizkuntzaz baliatzen gara uneoro, hala haurrari mintzaira ikasteko bidea erraztuz.

Hizkuntza, gure gizatasunari loturik

Hitz egitea arnasa hartzea bezalakoa. Umeak bizitzaren lehen momentutik inguruan duen ezinbesteko zerbait da hizkuntza, komunikatzeko, harremanak egiteko, bere beharrak adierazteko, bere nortasuna eratzeko, mundua ezagutzeko, jolasteko, ikasteko... gizartean bizitzeko eta, bizi ez ezik, ongi bizitzeko ere beharko du umeak hizkuntza.

Haurrak hizkuntzaz jabetu nahi izango du (eta jabetuko da) bere nahiak adierazi eta beharrak asetzeko balio baitio. Bere inguruan mintzatzen den hizkuntza (edo hizkuntzak) ikasteko motibazio erabat funtzionala du haurrak.

Haur guztiek beren inguruan mintzatzen den hizkuntza bat bederen ikasten dute. Gizakiok genetikoki hizkuntzaz jabetzeko prestaturik gaude. Mintzaira ikasteko gaitasuna berezkoa du umeak baina nahitaez, horretarako jendea behar du ondoan, gizarteratu edo sozializatu behar du.

Sortu baino lehen, amaren sabelean, hasten da umea hizkuntzaz jabetzen (mintzairaren soinu eta erritmoei ohitzen) eta ama ere hasten da barruan daraman umeari hizkuntza ematen, oharkabean bada ere.

Hala bada, hizkuntzaz jabetzeko prozesua ere sortu baino lehenago ere abian da, oraindik sabelean egonda umea hizkuntzaren doinuekin ohitzen hasten denean eta jaiotzen den unetik mintzaira bereganatzeari ekinen dio.

Komunikatu nahi izatetik ahoz komunikatzen hastera

Hasieran, haurraren komunikazioa hitzik gabekoa da. Haurrak ondoan dituen gizakien arreta bildu nahi du eta helduen erantzuna garrantzitsua da. Haurrak erantzunik jasotzen ez badu, etsi edo frustra daiteke. Aldiz, umearen komunikatzeko gogoari erantzun egokia ematen badiogu eta hura sustatzen badugu, komunikatzen segitzeko gogoia piztuko diogu.

Haurrarekiko komunikazioan hitzarekin batera beste adierazpide ugari ere ditugu eskura: begirada, ahotsaren doinua, keinuak, irri-hotsak, laztanak, muxuak... Komunikazioa eta emozioak loturik doaz.

Susta dezagun komunikazioa. Otorduetan, xatarra (pixoihala) aldatzean, sehaskatik hartzean... elkarrizketa xumeak izateko momentu egokiak dira. Hizkuntza goxo eta emozionalaren bidez gure umearekin konplizitatea lortzen hasiko gara.

Gurasoen eta haurraren arteko konplizitatea goxatu hizkuntzaren bidez. Elkarrizketa xumeekin batera abestiak, haur zaintzari loturiko formulak eta, oro har, haur folkloreko pieza poetikoak (sehaska kantak, joko formulak, lelotegiak... Adibideak: *Talo txin*, *Amaren zango*...) egoera goxo horietarako baliabide ezin hobeak dira hizkuntzaren soinuekin, erritmoarekin jolasten hasteko. Hizkuntzaren bizipen ludikoa eman diezaiokegu haurrari txikitatik.

Hizkuntza erabiliz ikasten da, eguneroko egoera ttipietan, elkarrizketa xumeetan, kontaketa ohikoetan, errutina komunikatiboetan... Mintzaira gurasoen eta haurraren arteko harremanaren lokarri gozagarria izan daiteke, jolasgai eta bizipen ludikoa. Hizkuntzaz goza dezakezue gurasook eta hurrek.

Hizketan hasi arte, bide luzea egiten du haurrak hizkuntza ikasten

Hizkuntza lehen hitzak agertu baino lehenago hasten da. Haurra hitzuna da hasieratik. Lehendabiziko hitzak agertu baino lehen keinuek eta bokalizazioek hizketan hasteko prozesuari lagun diezaiokete. Lehen bokalizazioak komunikazioa dira.

6-10 hilabete dituenan. Lehen bokalizazioak nabarmen egiten dira: irri-hots kontrol gabeak, solas zezelak [*balbuces*], aho-puzkerrak [*pedorretas*], aho jolasak... hizketan hasteko beharrezko entrenamendua dira. Lehen bokalizazio horiek haurraren asmo komunikatiboaren emaitza dira: gurekin elkarrekintza (interakzioa) bilatzen du, asmo eragilea dute (beharrak, nahiak... adierazteko

erabiltzen ditu haurrak eta gure erantzuna bilatzen dute), gu erakarri nahi gaituzte, gure arreta bildu nahi dute. Bokalizazio horiek balioetsi eta susta ditzagun.

10 bat hilabete dituenean. Hitz zezelak hizkuntzara hurbilduz doaz. Haurrak bere mintzaira berekia asmatu duela dirudi. Hots errepikatuek agertzen dira (*dadadada, tatatata, mamamama, papapapa...*). Haurra ahoaren mugimenduekin esperimentatzen ari da eta bidean gero eta kontrol handiagoa lortzen du. Esperimentazio horiek hitzun gaitasunetan trebatzeko ezinbestekoak zaizkio haurrari. Beraz, *bakarrizketa* horiek balioetsi, sustatu eta zuek ere horietan parte hartu, *elkarrizketa* bihur daitezten. Horrela hasten da haurra ikasten nola solastatzen garen, komunikazio errutinak nolakoak diren, hizketarako txandak daudela... Haurraren ahoko produkzio orori erantzun, haurrarekin solas-jolasean aritu, esperimentatzen eta komunikatzen segitzeko gogoia piztu iezaiozue.

Lehen hitzak

10-12 hilabete aldera. Aurrehitzak [*protopalabras*] agertzen dira. Haurra hasten da inguruko errealtatea (maite duen jostailua, nahi duen jakia...) izendatzen, baina ez du *modu konbentzionalean* egiten; hau da, ez du guk bezala ahoskatzen (ezin du oraindik ongi ebaki edo ahoskatu). Askotan guk ez beste inork ez dizkio aurrehitz horiek ulertzen. Bestalde, aintzat hartu behar da ulertzea ekoizpenaren aurretik doala. Helduen eredia, estimulazioa, hiztegi *inputa* garrantzitsua da. Beraz, haurrari egiozue hizketan (galdetu, kontaktu, azaldu, deskribatu...). Oraindik erantzuten ez badizue ere, hitz emari hori ulertzen hasia izanen da eta haren ikaste prozesurako lagungarria izango zaio.

18 bat hilabete dituenean. Hasieran hitzak pixkanaka ikasiko ditu. Astean hitz berri bat edo atzemango diogu. Baina haurraren hiztegia kopuru kritiko batera (berrogeita hamar bat hitzetara edo) iritsita, prozesua arinduko da eta haurra *hitz harrapatzaile* bihurtuko da. Egunero hitz bat edo bi bereganatuko ditu. Pentsatu, 2 eta 6 urte bitartean haurrak egunero hamar bat hitz berri ikas ditzakeela. 6 urte dituenean, Lehen Hezkuntza hastearekin, haurrak 10.000 inguru hitzeko hiztegia izatera irits daiteke eta oinarrizko elkarrizketetan solastatzeko gauza izango da. Edonola ere, haur guztientzat ibilbide bakarra ez da. Ume bakoitzak bere erritmoa du. Bilakaera arrunta edo tipikoa dago baina bide ezberdinak haur bakoitzarentzat. Ez konparatu haurrak haien artean. Bakoitzak bere erritmoa izan dezake.

Izan gaitezen aktiboak: *guraso berritsuak*

Haurrei hizkuntzaz jabetzen laguntzen ahal diegu. Jarrera aktiboa behar da. Hitzezko (eta ez-hitzezko) komunikazioa piztu, elikatu, sustatu: aukera guztietan haurrarekin solastatu, hari mintzarazi (galdegina, kontatzeko eskatu, deskribarazi...), betiere komunikazioaz eta solastatzeaz gozaraziz.

Haur hizkerak funtzioa eta garrantzia du. Haur hizkera helduok haur txikiei zuzentzean erabiltzen dugun hizkuntzaren barietate berezia da: astiroago mintzatzen gara, intonazio enfatikoagoa egiten dugu, errepikapenez josia, modu goxoan, errazean... Hizkuntza batzuek —euskarak bezala— umeei solas egiteko molde bereziak, errazak, laburrak, errepikakorrak eta goxoak, sortu dituzte haurrei hizkuntza munduan murgiltzeko bidea erraztearren. Haur hizkerak haurrari hizkuntzaren atalez ohartzeko eta horiek segmentatzen laguntzen dio. Adibidez, *Toto nahi duxu, toto?* esaldian haur hizkerako hitz berezi bat erabiltzen da, *toto* (goxokia), *z* soinua bustitzen da (x) eta ukitu goxoa ematen dio, eta bukaeran osagai lexiko garrantzitsua (*toto*) errepikatzen da haurrari hura identifikatzen eta esaten errazteko.

Ez izan zorrotzak haurren ahoko produkzioekin. Haurrak oso pragmatikoak dira eta maiz hitz gutxiarekin asko adierazi nahi izaten dute. Adierazpen *ekonomiko* horiek, holoesaldiak [*holofrases*], ongi ulertzeko haurraren komunikatzeko modua, egoera, intonazioa... ezagutu beharko ditugu. Horiek ulertzeko ahalegina egitea garrantzizkoa da, larria baita ez-ulertua sentitzeak dakarren etsipena.

Komunikazioak haurraren soziabilitateari laguntzen dio. Aldiz, komunikatu ahal izateak (ulertua izateak) haurrari komunikatzen segitzeko gogoia piztuko dio, gero eta hobeki, gero eta osoago eta zuzenago. Horrek, gainera, giza elkarrekintzetan parte hartzeko gogoia nahiz ziurtasuna emango dio.

Momentu batean haurrak bere hizkuntza gaitasunak ahalbidetzen dion abiaduran baino arinago nahi izango du komunikatu eta gauzak esan. Orduan, arrunta izaten da haurra hizketan tratatzea, totelka hasia... Ez da arduratzeko arrazoia. Ez dadila izan komunikazioa eteteko edo mututzeko arrazoia izan.

Gehiegi zuzentzea ez da eraginkorra. Aldioro zuzentzen ibiltzeak komunikatzen segitzeko gogoia ken diezaiolke haurrari. Ikerketek erakutsi dutenez, gehiegi zuzentzea ez da eraginkorra. Areago ere, desegokia ere izan daiteke. Zuzendu beharrean, hona egitea komeni dena: eredu egokia eman, gaizki esana birformulatu; betiere, komunikazioa sustatuz eta haurraren produkzioa txalotuz. Modu positiboan, motibagarrian.

Familiaren hizkuntza elkarbizitza

Zuen eskuetan dago, hasieran behintzat, zuen haurra zer hizkuntza mintzatzen hasiko den, eta momentu honetatik has zaitezke erabakiak hartzen.

Familiaren hizkuntza elkarbizitza planifikatzea garrantzitsua da. Umeak txikitatik euskararekin harremana izatea nahi baduzue orain da momentua hori aurreikusteko.

Azken finean, haurrak inguruan aditzen duen eta ingurukoek egiten dioten hizkuntza edo hizkuntzak ikasiko ditu normaltasun osoz.

Haurrak txikitatik euskara hitz egin dezan nahi baduzue, euskaraz aditzeko eta aritzeko aukera nahikoak eta askotarikoak eman beharko dizkiozue, euskara gizartean ahulagoa baita.

Familiaren bizitzan euskarak tokia izatea planifika dezakezue.

- **Guraso euskaldunak: euskara lehena.**

Etxea da txikitatik hizkuntza ikasteko lehen eremua. Guraso euskaldunok aukera hori duzue: etxean euskaraz egitea eta euskara umeen lehen hizkuntza izatea (euskara lehena), familian ikasia eta gozatua. Hortik aurrera beste hizkuntzak etorriko dira, zalantzarik gabe. Bizi garen inguruan gure haurrek ez dute arazorik izango gaztelania ikasteko eta erabiltzeko, etxean euskara soilik irakatsita ere. Lehen urteetan etxean hizkuntza gehiago izatea ez da beharrezkoa. Gizartean ahulena den hori, euskara, etxean sendo ikasteko aukera bermatzea da garrantzitsua. Gaztelania eta atzerriko hizkuntzak ikasiko ditu.

Edonola ere, beste hizkuntza batzuei lekua egin nahi bazaie, egunerokoan zenbait errutina ludiko txerta ditzakegu (irakurri ipuina eta haren gainean solastatu hizkuntza horretan, edo bertze jardueraren bat egin, maiz baina denbora mugatua). Beste hizkuntza batzuk txikitatik ikas ditzaten laguntzeko bide bakarra ez da gurasoek hizkuntza horietan haurrei beti egitea. Gurasoek hauta dezakete beraien eta haurren arteko harremana eta lotura afektiboak euskaraz izatea eta beste hizkuntza batzuk ere irakastea.

- **Bietariko gurasoak dituzten familiak: bakoitzak berean, modu koherentean.**

Bikotekideetako batek euskaraz gutxi edo batere ez badaki, hizkuntzei emango zaien tokiaz gurasoen artean solastatzea eta hori adostea funtsezkoa da. Kasu horietan haurrak etxean bi hizkuntza ikas ditzake, baina euskaraz, guraso batekin bakarrik egiteko aukera badu, guraso horrek beti euskaraz egin beharko dio haurrari, modu koherentean (edonon, edonoiz, edonoren aurrean...).

Euskaraz ez dakien gurasoa gaztelania ez den beste hizkuntza bat mintzatzen bada (portuges, arabiera, tamazight (berberera), frantsesa, alemana...), hark ere haurrari mintzaira horretan koherenteki hitz egitea komenigarria da. Hala eginik, haurrak guraso bakoitza hizkuntza batekin lotuko du eta bakoitzarekin horretan egiteko ohitura hartuko du.

- **Euskaraz ez dakiten gurasoak: motibazioa eta erabiltzeko aukerak.**

Familia txikitik hizkuntzak ikasteko tokirik ohikoena izaten da, baina ez bakarria. Euskara (ongi) ez dakiten gurasoek euskara ezin izanen diote haurrari irakatsi baina hizkuntzekiko eta euskararekiko jarrera, jokaera eta balio egokiak transmiti diezazkiokete, eta hori funtsezkoa da. Gurasoek haurrak txikitatik euskara ikas dezan planifika dezakete, haurrak hizkuntza ikasteko eta erabiltzeko aukerak eman eta umea motibatuz. Hizkuntza ez ezik, hari loturiko jarrerak eta balioak ere bereganatuko ditu haurrak hasieratik.

Euskara eskolan eta eskolatik kanpo ere ikasten da

Behin eskolan hasiz gero, haurraren hizkuntza ikasteko prozesua sendotuko da: sozializazio berriak, irakurketa eta idazketa prozesuaren hasiera, atzerriko hizkuntzen ikasten hastea, eskolaz kanpoko jarduerak... Baina haurrak hizkuntza komunikazio egoera guztietan ikasiko du. Hizkuntza ikasten segitzeko aukerak eskolan eta eskolatik kanpo ere daude.

Eskolan hasita ere, komenigarria da haurrak etxean eta eskolatik kanpo euskararekin duen harremana zaintzen segitzea.

Etxean, gurasoek beren artean egiten duten hizkuntza, etxeko hizkuntza bilakatuko da haurrentzat. Kontuan hartu haurrek hizkuntza ez dutela soilik ikasten berari zuzenean egiten diotenetik, haiek dauden egoeretan helduek egiten duten erabileratik ere ikasten dute eta, gainera, haurrek helduen elkarreragin komunikatibo horietan parte hartu nahi izango dute.

Eskolatik kanpo haurrak dituen bizipen sozial guztiak dira hizkuntza ikasten segitzeko eta hizkuntzaren erabilera sendotzeko aukerak. Adinkideen arteko harremanak bereziki eragingarriak dira haurrentzat. Haurrek hizkuntza beste haurrengandik ere ikasten dute.

Gurasoentzako laguntzak eta baliabideak

Zuen esku dago, neurri handi batean, zuen haurra txikitatik euskalduna izango den edo ez, eta horretan ez zaudete bakarrik.

Gurasoetako batek edo biek euskara ez badakite ere, badute haurra txikitatik elebiduna izango dela ziurtatzeko beste bideak: haur eskola, eskola/ikastola, udalerriko euskara zerbitzuek eskaintzen duten laguntza, liburutegiko baliabideak, eskolaz kanpoko jardueren eskaintza, hedabideak...

Gozatu zuen umearen bizitzaren momentu honetaz

Esan dugunez, komunikazioa eta hizkuntza umearen zorientasunarekin lotuta doaz. Gurasook komunikazioa eta hizkuntzaren garapena sustatzeko egiteko handia duzue lehen hilabeteotan. Gozatu umearekin eta, bide batez, gozatu euskaraz elkarrekin.

BIBLIOGRAFIA

- HARDING, E. & RILEY, Ph. (1986/1998). *La familia bilingüe. Guía para padres*. Madrid: Cambridge University Press.
- ITUERO, B. eta CASLA, M. (2017). *¿Cómo empieza el lenguaje? Descubrir, explorar y favorecer la comunicación temprana*. Barcelona: Graó.
- KASARES, P. (2014). *Emaiozu bizia. Dale vida al euskera* liburuxkaren eta bideoaren edukiak. Erandioko Udala.
- O'GRADY, W. (2005/2010). *Cómo aprenden los niños el lenguaje*. Madrid: Akal.